

УДК 378.147

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

В.М.Хобта, Л.І.Шилова

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Встановлено значення і місце науково-дослідницької роботи у навчальному процесі. Обґрунтовано напрями та форми науково-дослідницької діяльності магістрів. Сформовано рекомендації до визначення актуальності теми магістерської роботи, мети, завдань, об'єкту і предмету. Виділено значення методологічних засад у проведенні наукових досліджень.

Науково-дослідницька діяльність в процесі підготовки фахівців магістерського рівня у вищому навчальному закладі є одним із основних видів навчального процесу і важливим чинником формування висококваліфікованих кадрів відповідного напрямку.

У науково-дослідницькій діяльності магістрантів (НДДМ) доцільно передбачати наступні елементи: формування навичок дослідницької діяльності, оволодіння методикою наукової творчості в процесі вивчення нормативної дисципліни циклу професійно-орієнтованої підготовки „Методологія та організація наукових досліджень” та проведення наукових досліджень відповідно до теми магістерської роботи під керівництвом викладачів кафедри.

Для НДДМ в процесі магістерської підготовки важливим необхідно вважати єдність цілей і напрямів навчальної і наукової роботи, тісну взаємодію всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та поза навчальний час.

Науково-дослідницьку діяльність магістрантів необхідно розглядати як системне утворення, що має свою структуру, зміст і форми, що відповідають основним напрямам науково-дослідницької діяльності, її організації і проведення на кафедрі. Зміст і характер НДДМ передусім залежить від напрямів дослідницької і науково-методичної діяльності кафедри, умов дослідницької роботи, наявності бази дослідження, доступності інформаційного забезпечення та можливості отримання необхідних документів.

Так, науково-дослідницька діяльність магістрантів кафедри економіки підприємства здійснюється за такими напрямками:

– науково-дослідницька робота, що є невід’ємним елементом навчального процесу і входить до навчальних планів як обов’язкова для всіх студентів;

– науково-організаційні заходи: науково-теоретичні і науково-практичні конференції і семінари, конкурси студентських наукових робіт і бізнес-планів інвестиційних проектів, що мають інноваційний характер.

Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу є обов’язковою і охоплює такі форми навчальної роботи:

– підготовка рефератів наукової літератури з конкретної теми в процесі вивчення дисциплін навчального плану;

- виконання практичних, семінарських та самостійних індивідуальних завдань, які передбачають застосування елементів наукового пошуку;
- написання звіту з науково-дослідницької роботи відповідно до теми магістерської роботи;
- підготовка і захист магістерської роботи.

Науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом також є важливим методом наукової підготовки висококваліфікованих фахівців. Така форма передбачає участь студентів у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт, написання наукових статей для публікації у фахових наукових виданнях, матеріалів та тез доповідей для участі у студентських та інших науково-практичних конференціях.

Основою науково-дослідницької роботи є методологія як сукупність методів, способів і прийомів, послідовність їх застосування відповідно до теми наукового дослідження.

Відповідальним етапом магістерського дослідження слід вважати підготовку завдання у вигляді формування загальної характеристики роботи, в якій необхідно представити стан і ступінь дослідженості наукової проблеми, її сутність та значущість, підстави і вихідні дані для розвитку науково-теоретичних положень і розробки практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми, обґрунтування необхідності і доцільності проведення дослідження.

Виклад матеріалу рекомендується в наступній послідовності: актуальність теми, мета і задачі дослідження, об'єкт і предмет дослідження, методологічні засади дослідження, наукове і практичне значення роботи, можлива апробація, публікації за темою дослідження. Це дозволяє впорядкувати подальше розкриття теми і виконати всі кваліфікаційні вимоги до магістерської роботи.

Для розкриття актуальності теми необхідно представити обґрунтування значущості та доцільності роботи для відповідної галузі науки та господарської діяльності, оскільки актуальність – це характеристика важливості, суттєвого значення і відповідності теми дослідження сучасним потребам окремої галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери економіки. В актуальності необхідно встановити співвідношення між тим, що з даної проблеми вже відомо і що передбачається дослідити в даній роботі, а також визначити, для якої галузі науки і господарської діяльності будуть мати наукову цінність і практичне значення результати магістерської роботи.

Для оцінки стану проблеми необхідно вивчити наукові праці провідних вчених, прізвища яких потрібно навести у даній частині роботи. При цьому доцільно виділити, які аспекти проблеми вирішені, а які потребують подальшого дослідження.

При формулюванні актуальності рекомендується небагатослівно і коротко викласти наступний матеріал:

- науково-теоретичну сутність проблеми дослідження магістерської роботи;
- економічне значення вирішення проблеми для сучасних і майбутніх умов господарювання;

- суттєве значення для подальшого розвитку науки і практики;
- значення для створення нових напрямів певної галузі науки;
- вирішення конкретних питань досліджуваної проблеми, що буде сприяти якісним змінам у науці і практиці;
- доцільність роботи, її відмінність у порівнянні з вже відомими методами вирішення проблеми.

Одним із важливих аспектів при обґрунтуванні актуальності слід вважати формулювання проблемної ситуації, визначення і виклад її сутності. В магістерській роботі доцільно вирішувати одну наукову проблему, що характеризує проблемну ситуацію у вигляді суперечності між типовим станом об'єкта дослідження в реальних умовах господарювання і загальносуспільними вимогами до його більш ефективного функціонування.

Наукові дослідження виконуються для того, щоб подолати існуючі проблеми в процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або виявити неповноту існуючих засобів пояснення відомих фактів. Такі труднощі в найвиразнішій формі проявляються в проблемних ситуаціях, тобто коли набуті наукові знання виявляються недостатніми для вирішення нових наукових завдань пізнання.

Проблема завжди виникає в умовах, коли існуючі знання стають недостатніми, а нові знання ще не набули розвинених форм. Таким чином, наукову проблему можна представити як суперечливу ситуацію, що потребує свого вирішення. Подібні ситуації виникають найчастіше в результаті встановлення нових фактів, які явно не відповідають принципам і методам існуючих теоретичних уявлень, тобто коли жодна з теорій не дозволяє пояснити нові факти.

Правильна постановка і чітке формулювання наукової проблеми має таке ж велике значення, як і їх вирішення. Тому вибір проблеми значною мірою визначає стратегію дослідження взагалі і напрями наукового пошуку зокрема. Формулювання наукової проблеми дозволяє відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що поки не відомо науці з предмету дослідження. Проведення межі між знанням і незнанням про предмет дослідження слід вважати основною умовою чіткості й однозначності визначення наукової проблеми, формулювання її сутності.

При виборі теми роботи, необхідно зважати на те, що праці, присвячені широким темам, часто бувають поверховими і недостатньо самостійними. Звуження теми дозволяє проробити її глибоко і досконально.

Обґрунтування актуальності теми потребує визначення стану її розробки, для чого необхідно провести стислий огляд літературних джерел. Результатом такого огляду має бути висновок, що саме дана тема ще не вивчена або розкрита лише частково і не в тому аспекті, а тому існує необхідність подальшої її розробки.

Після формулювання наукової проблеми і доказу того, що та частина даної проблеми, яка є темою магістерської роботи, ще не була розроблена та представлена в спеціальних наукових джерелах, виконується обґрунтування мети роботи і завдань, які мають бути вирішені відповідно до цієї мети.

Мета роботи – це кінцевий результат, на досягнення якого спрямовано виконання магістерської роботи. Мета має бути узгоджена з назвою роботи і містити не тільки очікувані її результати, а й вказувати наукові передумови, на яких вона базується, із залученням яких наукових гіпотез, явищ, ідей, законів має бути досягнута. Не рекомендується при визначенні мети магістерської роботи наступні формулювання: „дослідження і вивчення...”, оскільки це вказує на засіб досягнення мети, а не на саму мету, “розробка методів і способів підвищення ефективності господарювання за рахунок вдосконалення інноваційної діяльності...” або „обґрунтування і розробка наукових основ...” без конкретизації наукових передумов, на базі яких передбачається досягнення поставленого завдання.

Мета магістерської роботи має бути досягнута через виконання конкретних задач, які необхідно вирішити відповідно до поставленої мети. Задачі роботи не рекомендується обирати глобальні, тобто такі, що можуть бути темами окремих досліджень. Задачі мають бути спрямовані на досягнення мети роботи. Не доцільно ставити велику кількість задач, що може призвести до великого обсягу роботи та неповного їх вирішення. Необхідно обирати як прикладні, так і теоретичні завдання, наприклад, розвиток наукової термінології, уточнення сутності і змісту наукових понять, розробка критеріїв і показників діагностики і оцінки розвитку економічних явищ, принципів, умов і чинників підвищення ефективності господарської діяльності, підготовка методичних рекомендацій, розробка методики виявлення і реалізації господарських резервів та ін.

Задачі роботи доцільно формулювати у вигляді конкретних дій: „розкрити...”, „виявити...”, „визначити...”, „проаналізувати...”, „встановити...”, „обґрунтувати...”, „розробити...” та ін. Детальне формулювання завдань дозволяє магістранту визначити попередній зміст розділів і підрозділів роботи. Важливість даного аспекту дослідницької діяльності обумовлена тим, що назви всіх розділів роботи мають відповідати конкретним завданням і результатам наукового дослідження.

Обов'язковим елементом загальної характеристики магістерської роботи є визначення об'єкта і предмета дослідження.

Об'єкт роботи – це процес або явище, що обумовили виникнення проблемної ситуації, і вибрані для магістерського дослідження. Предмет міститься в межах об'єкта, і характеризується як теоретичне відтворення об'єктивної дійсності, тих суттєвих зв'язків та відношень, методів і принципів, які передбачається дослідити в даній магістерській роботі.

Об'єкт і предмет наукової роботи як категорії наукового пізнання співвідносяться між собою як загальне і часткове, тому в об'єкті необхідно виділити ту його частину, яка розглядається як предмет дослідження. Предмет роботи визначає тему магістерської роботи, яка зазначається на титульному аркуші як її назва. Об'єкт або предмет обов'язково мають бути новими.

Тема, об'єкт і предмет, мета і задачі магістерської роботи перебувають у нерозривному зв'язку і в сукупності обумовлюють зміст положень, що будуть виноситися магістрантом на захист, висновків і рекомендацій роботи.

В процесі дослідницької роботи необхідно дотримуватися логічних зв'язків між об'єктом, предметом, темою і метою дослідження. Для формулювання назви магістерської роботи має велике значення об'єкт дослідження і кінцевий результат, для визначення мети дослідження має значення шлях досягнення кінцевого результату, про який не йдеться у формулюванні теми.

Обов'язковим елементом характеристики роботи є вказівка на загальні методи та методику дослідження, які є концептуальною основою роботи, необхідні для формування і обробки фактичного матеріалу, виступають необхідною умовою досягнення поставленої мети.

Загальні методи – це методологія дослідження, тобто основний, вихідний пункт, наукова концепція, теоретичні положення, на які спирається автор роботи. Методологічні положення становлять теоретичну базу дослідження і завжди знаходяться поза його межами. Не рекомендується брати як методологічну основу теоретичні підходи попередників, що досліджували дану проблему. Методологічні положення наводяться як постулат, який не підлягає доказу або критиці.

Наступним елементом в характеристиці роботи є перелік наукових (загальнонаукових, спеціальних) методів, які передбачається використовувати для досягнення поставленої мети.

Необхідно також зазначити можливу наукову цінність і практичне значення результатів роботи.

Результати НДРС в процесі першого і другого навчальних семестрів оформлюються магістрантами у вигляді звіту, який подається науковому керівнику для перевірки і подальшого захисту із отриманням оцінки. Обсяг звіту визначається специфікою теми магістерської роботи, її науковою цінністю та практичним значенням і може коливатися до 30 – 35 сторінок. При оцінюванні звіту з науково-дослідницької роботи також необхідно враховувати наукові результати роботи магістранта у звітному періоді, до яких відносяться доповідь та повідомлення на студентських та інших наукових і науково-практичних конференціях. Однією з форм висвітлення результатів наукової роботи є тези, доповіді, матеріали конференцій, семінарів тощо. Вони є свідченням апробації магістерської роботи і належать до опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати.

У доповіді необхідно викласти відпрацьовані питання магістерської роботи, сформулювати висновки і зробити пропозиції. Доповідь повинна мати науковий характер і містити розгорнутий виклад наукової проблеми (теми, питання). Структурно текст доповіді має містити наступні елементи:

- вступ, в якому визначають підстави, причини, проблемну ситуацію, що обумовили необхідність написання доповіді;
- основна частина, де оцінюється нинішній стан проблеми, наводяться аргументи, обґрунтовується основна ідея автора;
- підсумкова частина містить висновки, рекомендації, пропозиції.

Організація науково-дослідницької роботи магістрантів має передбачати з послідовністю її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального

процесу, що забезпечує спадкоємність її методів і форм від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих магістрантами знань, умінь, навичок у процесі виконання наукової роботи. Комплексний і системний підхід до організації науково-дослідницької діяльності магістрантів дозволяє вирішити такі основні завдання фахової підготовки:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження, теоретичними і емпіричними методами;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- опрацювання структури дослідження, використання концептуальних положень і апарату дослідження, обробки матеріалів дослідження та оформлення результатів, включення в професійну діяльність, переведення наукових знань в площину практичного використання;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у вирішенні практичних завдань;
- постійне оновлення і вдосконалення знань, розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього магістра;
- отримання навичок подання текстового матеріалу, підготовки та оформлення публікацій;
- формування фахових наукових компетенцій.